

tional arbitration in Archaic Greece”. Hän toteaa, että arkaaisessa Kreikassa sovittelijoina käytettiin yksilöitä, mutta myöhemmin sovitteluun alettiin käyttää suurempia ryhmiä. Carty kytkee muutoksen uskottavasti Kreikassa kehittyneeseen epäluottamukseen yksinvaltiaita ja yksilöiden puolueettomuutta kohtaan. Andrew J. Bayliss päätyy Spartaa tutkivassa artikkelissaan ”Once an ally, always an ally: Sparta’s approach to policing the oaths of her allies in the late fifth and early fourth centuries” siihen, että vaikka spartalaiset olivat tunnettuja kurinalaisuudestaan ja lainkuuliaisuudestaan, polisten välisiä sopimuksia ja valoja he noudattivat valikoiden. Bayliss toteaa myös, että Sparta oikeutti toimintaansa oikeuden ja kuuliaisuuden käsittein. E. P. Moloney esittää artikkelissaan ”The compromise of kings: Philip II and Macedonian peace”, että vuosina 359–336 eaa. Makedoniaa hallinnut Filippus II pyrki esittämään itsensä hyväksyttynä hallitsijana mieluummin kuin voittoisana valloittajana. Osion päättävät kaksi artikkelia liittyvät Rooman valloituksiin. John Richardson pohtii artikkelissaan ”*Deditio* in the second century BC: subjugation and reconciliation” antautumista (lat. *deditio*) sovinnon tekemisen tapana 100-luvulla eaa., ja John Curran keskittyy artikkelissaan ”How wars end: three thoughts on the fall of Jerusalem” Juudean valloituksen loppuajankohiin.

Kirjan kolmas osa ”Instituting peace” on teemoiltaan jossain määrin päällekkäinen toisen osan kanssa. Osiossa käsitellään rauhan vakiinnuttamista symbolisin ja käytännöllisin keinoin. Christoph Ulfen artikkeli ”Identity building as a means of conflict resolution, or: Thucydides’ struggle with Hellenic discourses” tutkii realistisesta lähestymistavastaan tunnetun historioitsija Thukydidien tapoja rakentaa yhteistä identiteettiä. Janett Morgan puolestaan käsittelee sodanjälkeisen rakentamisen poliittisia ja symbolisia merkityksiä

artikkelissaan ”Monuments to victory and symbols of peace and reconciliation? Re-viewing post-war building in Classical Athens and Achaemenid Persia”. Morgan päätyy ehkä turhan pikaisesti siihen johdopäätökseen, että persialaissotien jälkeisessä Ateenassa poliitikkoja motivoi keskinäinen kilpailu pikemmin kuin halu pystyttää rauhaa ja sovintoa symboloivia rakennuksia. Michael Edwardsin artikkeli ”Peace and reconciliation, Athenian-style” käsittelee vuoden 403 eaa. kuuluisaa armahdusta, jolla ateenalaiset armahtivat peloponnesolaissodan tappiota seuranneen lyhytaikaisen tyrannian, Kolmenkymmenen Tyrannin kannattajat. Armahduksen yhteydessä ateenalaiset myös vanhoivat hautaavansa menneet kaunat. Vaikka menneiden unohtaminen ei käytännön tasolla onnistunut, armahdus oli kansakunnan eheytyksen kannalta tärkeä symbolinen ele. Valitettavasti Edwards tyytyy artikkelissaan käymään varsin suppeaa, yksityiskohtiin keskittyvää keskustelua Edwin Carawanin vuonna 2013 julkaistun monografian kanssa. Edwardsin jälkeen Joseph Jansen esittää artikkelissaan ”Beyond war, imperialism, and Panhellenism: Xenophon’s Eirenic thought”, että ateenalainen Ksenofon visioi suomentamattomassa teoksessaan Πόροι ἢ περὶ Προσόδων (”Varoista”) kauppasuhteille ja yhteisille taloudellisille intresseille perustuvaa valtioidenvälistä rauhaa, mikä on kreikkalaisittain erittäin poikkeuksellista. Osion viimeisissä, kokonaisuudesta hieman irrallien jäävissä luvuissa siirrytään myöhemmille vuosisadoille. Peter Iver Kaufman erittelee artikkelissaan ”Punishment and reconciliation: Augustine” kirkkoisä Augustinuksen näkemyksiä harhaoppisista donatisteista, rangaistuksesta ja sovinnosta, ja Michael Stuart Williams väittää kirjan päättävässä artikkelissa ”Reading reconciliation in late antique *altercationes*”, että jopa harhaoppisuutta koskevissa kysymyksissä oli joissain

tapauksissa yhden totuuden toittamisen sijasta mahdollisuus päästä vuoropuheluun.

Kaiken kaikkiaan pidin siitä, että toisin kuin monessa aikaisemmassa tutkimuksessa, nyt lukemassani teoksessa sota oli täysin sivuosassa. Päällimmäiseksi ajatukseksi kirjasta kokonaisuutena jää, että keskusteluyhteyden ylläpito – samoin kuin yhteenkuuluvuuden ja samankaltaisuuden kokemus, joista parhaassa tapauksessa kumpuaa empatiaa ja solidaarisuutta – on paras tapa ehkäistä ennalta konflikteja ja kahtiajakautumista. Tämä on edelleen mitä ajankohtaisin ajatus myös omassa maailmankolkassamme.

Suvi Kuokkanen, FT,
Tieteiden ja aatteiden historia,
Oulun yliopisto

**NIKO HUTTUNEN &
NINA NIKKI (TOIM.)**
Sota, rauha ja Raamattu.
Helsinki: Suomen
Eksegeettinen Seura 2016.
260 s.

Onko oikeutettua sotaa? Pitäisikö kristityn kieltäytyä aseista? Mitä sanoo Raamattu? Teoksen otsikko herättää mielenkiintoa ja ajankohtaisia kysymyksiä. Niihin se ei kuitenkaan juuri pyri vastaamaan. Nykyeksegeetiikan yleisen trendin mukaisesti useimmat kirjoittajat kaartavat ohi raamattuteologisten kysymysten.

Kirjoittajien pääasiallinen kiinnostus kohdistuu pyhien tekstien merkityksen ja funktion sijaan niiden ympäristöön, ”maailmaan” ja myöhempiin sovelluksiin. Sotaahan sieltäkin löytyy, mutta liittymäpinta Raamattuun jää ohueksi. Martti Nissinen tiivistää uskonnon roolin sodankäynnin työväliseksi ja oikeuttajaksi, mutta syy sotimiseen

nousee muualta. Kyse on ikään kuin rinnakkaisista, symbioottisista ilmiöistä.

Syvämmälle sodan ja rauhan teemaan Raamatusta Nissinen pääsee muutaman jakeen analysoinnin verran. Enemmän eksegeettistä ja teologistakin pureskeltavaa tarjoaa Pekka Särkiön tekstilähtöinen pohdinta Deuteronomiumin sotalakien sisäisistä jännitteistä. Tällaisia artikkeleja olisi kaivannut lisää.

Teoksen pääasiallinen anti jää siis otsikon kannalta kehälle, mutta sieltä löytyy asiantuntevaa ja mielenkiintoista tietoa. Mesopotamian suurvaltojen massiiviset armeijat pölisevät Kirsi Valkaman vetävästi kirjoitetussa artikkelissa tavalla, joka avaa hienosti Vanhan testamentin lukijan silmiä. Vastaavasti Niko Huttunen esittelee Uuden testamentin aikaista Rooman turvallisuuskoneistoa varhaiskristittyjen kannalta ja torjuu modernin lukijan anakronistisia mielikuvia. Hieman harhaanjohtavasti tosin puhutaan ”roomalaisista sotilaista”, vaikka sellaisia tuskin Palestiinassa nähtiin. Molemmat artikkelit auttavat ymmärtämään Raamattua, vaikkei sodasta ja väkivallasta olisikaan kovin kiinnostunut.

Kenelle tahansa on hyödyksi lukea kunnon tiedettä, joka pyrkii puhkomaan vanhoja kuplia. Nyt Jason Silverman kyseenalaistaa ajatuksen, että Heprealainen Raamattu olisi syntynyt reaktiona kansalliseen kriisiin. Pikemmin kirjoituksille tuli tilausta ja niiden toimittaminen mahdollistui rauhallisten ajanjaksojen kuten *pax Persican* aikana. Vastaavasti Timo Nisula torjuu ajatuksen oikeutetusta kristillisestä sodasta Augustinuksen oivalluksena. Suurilla ajattelijoilla on tapana kerätä jälkikäteen kontolleen yhtä ja toista.

Helsinkiläinen eksegetiikka on parhaimmillaan, kun mukana on rippaus Qumrania, sillä asiantuntemusta riittää. Hanna Vanosen huolella perusteltu ja monipuolinen artikkeli Jumalan ohjaamasta sodasta ei jää vain luolista löydettyjen tekstien

esittelyyn. Edes teologian kannalta ei ole ongelma, ettei Qumraniin kootuilla Raamatun ulkopuolisilla kirjoituksilla nykyisin ole hengellistä arvovaltaa. Vanonen nimittäin pohtii oivaltavasti Qumranin sotatekstien uskonnollisia ja sosiaalisia funktioita. Tämä auttaa ymmärtämään myös esimerkiksi Ilmestyskirjan alkupeleistä tarkoitusta.

Läpimietittyä, omaan tutkimukseen perustuvaa asiantuntemusta edustaa myös Huttusen toinen artikkeli eri osapuolten tavasta käyttää Raamattua Suomen itsenäisyyden ajan sodissa. Sen sijaan Timo R. Stewartin kuvaus Raamatusta Israelin valtion perustamisajan tulkinnan apuna jää yksipuoliseksi. Hänen mukaansa lähes yhtä lailla voisi hyödyntää kuningas Arthurin legendoja brittiläisen siirtomaaimperiumin purkautumisen ymmärtämiseen. Todellisuudessa Israelin valtio ei syntynyt Lähi-itään sattumalta. Etenkin Yhdysvaltain poliitikkoja ohjasi osaltaan nimenomaan raamatullinen ajatus juutalaisten paluusta pyhälle maalle. Vastaavia rinnastuksia lienee vaikuttanut monen muunkin tuon ajan länsimaisen poliittisen toimijan taustalla. Siksi suomalaisten saarnamiesten tuolloinen tapa kommentoida Israelin valtion syntyä ei ole täysin tuulesta temmattu, vaikkei asian uskonnollista ulottuvuutta ottaisikaan huomioon.

Kokoomateoksen esitystapa on kauttaaltaan laadukas, ja sitä on miellyttävä lukea. Kirjoittajat eivät vetäydy kapulakielen tai sivistys-sanaröykkiöiden taakse. Toisaalta vaivaannuttava popularisointi pilkahtaa artikkeleissa vain paikoin. Harmillisesti toimittajat ovat päätyneet kirjoittamaan vierasperäiset kansallisuuteen viittaavat sanat pienellä alkukirjaimella, tyyliin ”*pax romana*”. ”Heprealainen Raamattu” ja ”Vanha testamentti” nähdään rinnasteisina, vaikka jälkimmäinen oli ja on monelle yhtä kuin Septuaginta.

Kokonaisuudessaan teos tarjoaa kunnolla tutkittua ja kiinnostavaa

tietoa Raamatusta kiinnostuneelle lukijalle, jopa ammattiteologille. Vaikkei se kongressiesitelmistä yhdisteltynä täysin vastaakaan houkuttelevaa otsikkoaan, moni artikkeli avaa sellaisenaan tuoreita näkökulmia. Paikoin pilkahtaa myös syvämmälle menevää pohdintaa, jonka pohjalta voisi kehittää nykyaikaista näkemystä kristinuskon ja väkivallan suhteesta Raamatusta. Tähän tarvittaisiin eksegetiikan lisäksi myös kristillisen teologian asiantuntemusta.

Lauri Thurén,
eksegetiikan professori,
Itä-Suomen yliopisto

**KATHERINE
LUDWIG JANSEN**
**Peace and Penance in Late
Medieval Italy. Princeton:
Princeton University Press
2018. 253 s.**

On kuuma päivä Quarratassa, Pis-
toian maakunnassa vuonna 1274.
Giuntino Jacobi ryntää pyhän Ste-
fanoksen kirkolle raivon vallassa.
Hän yrittää päästä kirkkoon sisään,
mutta pappi Donato pamauttaa
oven kiinni hänen nenänsä edestä.
Donato soittaa kelloja ja huutaa
apua. Giuntino kiskaisee kengän
jalastaan ja alkaa hakata sillä kirkon
ovea, kunnes joukko miehiä saapuu
paikalle. Välittömästi tapahtumien
jälkeen Donato haastaa Giuntinon
kaupungin oikeuslaitoksen, podes-
tän, tuomittavaksi. Giuntino ei saavu
paikalle, ja hänelle langetetaan tuo-
mio niskoittelusta sekä 200 floriinin
sakot. Kuusi kuukautta tapahtumien
jälkeen riidan osapuolet vaihtavat
kuitenkin veljellisen rauhansuudel-
man ja sopivat riidan.

Peace and Penance in Late Medieval Italy sisältää tämän sekä lukuisia